

Jože Prinčič

BLAGOVNA MENJAVA SLOVENIJE Z DRUGIMI JUGOSLOVANSKIMI REPUBLIKAMI (1945-91)

Vse do konca osemdesetih let preteklega stoletja je bilo jugoslovansko tržišče za slovenska podjetja skorajda osrednji prostor, na katerem so po eni strani lahko pokrivala potrebe po surovinah, materialu, proizvodih in živilih, ki jih v domači proizvodnji ni bilo oziroma jih je bilo premalo. Na drugi strani pa so v druge republike prodajala svoje presežke, zlasti tiste, ki jih niso mogla prodati na konvertibilnih trgih. V načelu in tudi po ustavi je bil blagovni promet med republikami svoboden. Republiški zakoni ga niso mogli omejiti. Slovenija si je tako kot druge republike prizadevala, da

bi na notranjem republiškem trgu zagotovila svojemu gospodarstvu monopolen položaj, na trgih drugih republik pa je hotela do konca izrabiti prednosti, ki staj jih zagotavljali usposobljenost njenega trgovinskega osebja in še zlasti razvita predelovalna industrija. Pri tem je bila uspešna. Struktura njene blagovne menjave z drugimi republikami je bila ves čas ugodna, zato so medrepubliški blagovni tokovi delovali kot spodbujevalni dejavnik njenega gospodarskega razvoja, saj so multiplikativno povečevali njen družbeni neto proizvod.

POMANJKANJE ARHIVSKEGA IN STATISTIČNEGA GRADIVA TER TRŽNIH RAZISKAV

Medrepubliška blagovna menjava je eden trših orehov pri raziskovanju gospodarskega razvoja v času druge jugoslovanske države. Med pomembnejšimi razlogi za to je zagotovo pomanjkanje dokumentarnega gradiva. K temu je precej prispevala vladajoča politika, ki se je izogibala obravnavi trgovinskih odnosov med republikami, ker so se po pravilu sprevrgle v ostre razprave o bogatenju razvitejših republik na račun izkoriščanja manj razvitih republik in avtonomnih pokrajin. Podobno so ravnali tudi gospodarski načrtovalci, ki v vsakoletnih planskih dokumentih, kot so bili na primer družbeni plani, medrepubliške blagovne menjave skorajda niso omenjali. Na zvezni ravni so spremljali le gibanje cen posameznih industrijskih proizvodov oziroma kmetijskih pridelkov na skupnem trgu ter posamezne finančne pokazatelje, povezane z rastjo oziroma padanjem njihove prodaje. Republiški organi so v svojih trimesečnih in letnih delovnih poročilih podrobno obravnavali le rezultate blagovne menjave znotraj republiških meja. Tako je blagovni promet, ki je tekkel med Slovenijo in ostalimi republikami, bežno omenjen le v nekaj internih študijah in objavljenih strokovnih člankih. V študiji Zavoda za gospodarsko planiranje LRS iz leta 1954 je zapisano, da poteka »prelivanje« kupne moči iz ene republike v drugo »zlasti preko odkupov«, za kar pa ni na voljo nobenih podatkov.¹ Leta 1959 je Lev Gerženič v svojem članku omenil, da ni podatkov o tem, koliko so slovenski grosisti prodali v druge republike, kot tudi ni »znano«, v kolikšnem obsegu se slovenske trgovine na drobno »oskrbujejo pri grosistih iz drugih republik.² Naslednje leto je Aleksander Škrabon v razpravi, ki je bila objavljena v zbirki Prikazi in študije, navedel, da »trgovinsko omrežje na debelo prodaja blago tudi maloprodajni mreži v drugih republikah, in narobe, o čemer pa ni nobenih statističnih podatkov.«³ Zbornik

1 ARS, AS 1136, šk. 34, Blagovni promet in kupna moč, 1954.

2 Gerženič, Trg industrijskega blaga. str. 28 in 30.

3 Škrabon, Razvoj trgovine na debelo v LRS po vojski, str. 18–22, tu str. 21.

Slovenija 1945–1975 se je pri pregledu medrepubliških blagovnih menjav omejil le na leti 1968 in 1970.⁴

Drugi pomembni razlog za to, da ta problematika še ni bila deležna temeljitejše zgodovinske obravnave, je treba iskati v pomanjkanju tržnih raziskav in odsotnosti statističnega gradiva. Zanimanje za raziskovanje trga se je v državi povečalo šele na začetku šestdesetih let. Tone Hren je leta 1961 v knjižni oceni, objavljeni v *Ekonomski reviji*, zapisal, da je bilo do tedaj to področje »pravi pastorek v naši ekonomski teoriji, predvsem pa v praksi«.⁵ Zavod za tržna raziskovanja s sedežem v Beogradu in z izpostavo v Zagrebu je bil ustanovljen dve leti kasneje. Zadolžen je bil za spremljanje konjunktturnih gibanj na trgu sadja in zelenjave, živine in mesa, donosov in tržnih viškov ter za ugotavljanje še nekaterih drugih značilnosti tržnih gibanj. V ugotovitvah in ocenah, ki jih je objavljil v rednih mesečnih publikacijah, se je omejeval le na splošna cenovna gibanja na skupnem jugoslovanskem trgu. Poleti 1964 je Prometni inštitut Beograd izdelal študijo o gibanju blaga od proizvodnih do potrošniških centrov. Ker je zajela le natovarjanje in iztovarjanje blaga v vseh krajih Jugoslavije v letu 1960 brez konkretne navedbe pošiljatelja in prejemnika, tudi iz nje ni mogoče dobiti uporabnih podatkov za rekonstrukcijo blagovnih tokov med posameznimi republikami. V kasnejših letih take študije niso bile več mogoče, ker so opustili vodenje evidence prevoza slovenskega blaga v druge republike z železnico ali tovornjaki. Zvezni zavod za statistiko je začel zbirati podatke o blagovni menjavi med republikami šele leta 1966, prvo njegovo poročilo pa se nanaša na leto 1968. Potem so podatki sledili za vsaki dve leti do leta 1989, za leta 1983 in 1987, za leto 1989 pa so bili izdelani le delni podatki. Tako zbrani podatki niso bili »brezhibni« in so s stališča obravnave medsebojnega trgovanja med posameznimi republikami pomanjkljivi.⁶

V Sloveniji so začeli objavljati ocene splošnih gospodarskih gibanj leta 1953, ki pa trgovanja z drugimi republikami niso upoštevale. Tudi posebne republiške ustanove za raziskavo tržišča, ustanovljene so bile v prvi polovici šestdesetih let, so se tej problematiki izognile. V tem desetletju so posamezna slovenska podjetja začela bolj načrtno spremljati dogajanja na jugoslovanskem trgu. V ohranjeni dokumentaciji, ki je omejena na poročila trgovskih potnikov in na skopo korespondenco s poslovnimi partnerji, bomo našli malo uporabnih podatkov za pričujočo razpravo. Prvi raziskovalec, ki se je lotil analize blagovne

4 Po podatkih iz zbornika *Slovenija 1945-1975* je Slovenija leta 1968 v druge republike prodala za 14 milijard din blaga, kar je predstavljalo 45 % njenega družbenega bruto proizvoda. Njene nabave v drugih republikah so tega leta dosegle višino 10 milijard din ali 31 % družbenega proizvoda Slovenije. Leta 1970 so prodaje slovenskega gospodarstva v druge republike porasle glede na leto 1968, saj so bile udeležene s 50 % družbenega proizvoda Slovenije. Nabave pa so se zmanjšale in dosegle 29 % družbenega proizvoda. Mlinar, *Slovenija 1945-1975*, str. 62.

5 Hren, *Raziskovanje trga*, str. str. 167.

6 Prinčič, Borak, *Iz reforme v reformo*, str. 88.

menjave Slovenije z drugimi jugoslovanskimi republikami, je bil ekonomist Franc Kuzmin. Leta 1971 je v Prikazih in študijah objavil dve razpravi o medrepubliških prodajah in nabavah v letu 1968.⁷ Leta 1973 je o medrepubliških materialnih transakcijah objavil širšo študijo, pri kateri je upošteval podatke Zveznega zavoda za statistiko.⁸

TRGOVINSKA POLITIKA, JUGOSLOVANSKI TRG IN MEDREPUBLIŠKA BLAGOVNA MENJAVA

V času centralno planske gospodarske organiziranosti je trgovina izgubila komercialni in dobila povsem distributivni značaj. Do leta 1950 je bila prosta prodaja skorajda izrinjena iz gospodarskega življenja. Cene večine proizvodov so bile določene na administrativni način. V teh štirih letih je blagovna menjava med posameznimi republiški gospodarstvi potekala na osnovi podrobnih planskih razdelilnikov in kontingentov, ki jih je za posamezna leta in tromesečja odredila Zvezna planska komisija, razdelala pa so jih pristojna zvezna ministrstva. Tako kot druge republike je tudi Slovenija v tej centralistični gospodarski ureditvi nastopala v dveh vlogah. Kot glavna porabnica je za vzdrževanje tekoče proizvodnje in zagotavljanje redne oskrbe in prehrane prebivalstva prejemale iz drugih republik manjkajoče surovine in živila. Kot glavna proizvajalka pa je morala presežke pri industrijski proizvodnji in kmetijski pridelavi odstopati republikam, kjer jih je primanjkovalo. Obe vlogi sta bili izraz njenega stvarnega gospodarskega položaja in njegove sestave. Takoj po koncu vojne so organi slovenskega partijskega vodstva pokazali pripravljenost za pomoč ostalim republikam pri premagovanju gospodarskih težav. Tako so septembra 1945 na seji komisije za ekonomsko politiko CK KPS menili, da je treba »organizacijsko podpreti druge federalne enote, ki ne znajo urediti prometa in preskrbe«, in sicer tako, da se jim v »ta namen odstopi del naših sposobnih ljudi«, Hrvaški pa naj bi pomagali tudi v »materialnem pogledu«.⁹ Kmalu je ugotovila, da odziv drugih republik ni tako solidaren. V naslednjih letih je republiška vlada večkrat opozorila zvezno vlado, da Slovenija izpolnjuje svoje obveznosti do drugih republik, medtem ko slednje tega ne počnejo tako dosledno.¹⁰

7 Kuzmin, Medrepubliške prodaje in nabave v letu 1968, str. 5–51; isti, Poskus ugotavljanja vplivov uvoza in nabav iz drugih republik na velikost družbenega bruto produkta SR Slovenije 1966 in 1968. leta, str. 37–52.

8 ARS, AS 1279, šk. 48, Medrepubliška blagovna menjava kot faktor razvoja najrazvitejših oziroma manj razvitih republik, Inštitut za ekonomska raziskovanja Ljubljana, januar 1973.

9 ARS, AS 1589, III, šk. 36, Zapisnik 2. sestanka komisije za ekonomsko politiko pri CK KPS, 19. 9. 1945.

10 ARS, AS 1589, III, šk. 44, Dopolnilno poročilo komisije, ki je pregledala poslovanje Ministrstva za trgovino in preskrbo LRS, december 1948.

Na sistemskem področju v petdesetih letih ni prišlo do večjih premikov. Zvezni organi so obdržali nadzor nad blagovno menjavo. S pomočjo družbenih planov, dogovorov, ekonomskih in administrativnih ukrepov so utrjevali socialistične oblike menjave in določali cenovne, stroškovno dohodkovne in druge okvire, v katerih sta se lahko gibali ponudba in povpraševanje.¹¹ Medrepubliški dogovori, sklenjeni med trgovinskimi zbornicami in večjimi skupinami podjetij, so postali pomembna oblika urejanja cenovnih odnosov v blagovnem prometu, še posebno pri trgovanju z deficitarnimi proizvodi in pridelki. Do večjih sprememb pa je prišlo na področju gospodarske politike. Začelo se je obdobje, v katerem je bilo pomembnejše proizvajati več in tudi več prodajati. Družbeni trgovski sektor je dobil nalogo, da ob obvladovanju tržnih zakonitosti povečuje, pospešuje in posodobi menjavo blaga, zmanjša število nepotrebnih posrednikov in razširi neposredno povezavo med proizvodnjo in trgovino na drobno.¹² Kljub večji proizvodnji ponudba ni mogla slediti povpraševanju. Cene so vse hitreje naraščale, cenovna nesorazmerja med industrijskimi in kmetijskimi proizvodi so bila vedno večja, zato je postajalo tržišče vse bolj nestabilno.¹³ Trgovina ni bila sposobna hitro reagirati na spremenjene tržne razmere in tudi ni mogla zagotavljati že dosežene ustalitve ravni cen, zlasti še na trgu kmetijskih proizvodov. Med slednjimi je do največjega prekoračenja prihajalo na trgu mesnih izdelkov, zato so bile cene teh v posameznih republikah zelo različne. Najvišje so bile v Ljubljani.

Tabela 20: Cene mesa v posameznih jugoslovanskih mestih 21. maja 1960 (v din za kilogram)¹⁴

Mesto	Govedina s kostmi	Mlada govedina s kostmi	Svinjina s kostmi
Ljubljana	430	430	380
Beograd	370	370	350
Zagreb	480	520*	440
Sarajevo	360	-	380
Skopje	300	320	400
Titograd	380	380	420

* Telečje meso

Za slovenska proizvodna in trgovska podjetja, ki so vse več pozornosti namenjala komercialnemu in finančnemu učinku, je ostalo jugoslovansko tržišče

11 ARS, AS 451, fasc. 2, Problematika blagovnega prometa, november 1958.

12 UL LRS, 3 - 6, 23. 1. 1958, Družbeni plan gospodarskega razvoja LR Slovenije za razdobje od 1957. do 1961. leta.

13 Šefer, Tržišče u posleratnom periodu, str. 363.

14 ARS, AS 1136, šk. 2, Informacija, 21. 5. 1960.

osrednji prostor, kjer so nabavljala manjkajoče surovine in živila ter prodajala proizvodne presežke. Pri blagovni menjavi z drugimi republikami so lahko že bolj izrabila prednosti, ki sta jih zagotavljali usposobljenost trgovinskega osebja in še zlasti razvita predelovalna industrija. Slovenska trgovinska zbornica in slovenska podjetja so imela največ neposrednih stikov in tudi posredovanj s sosednjo Hrvaško. Pri tem sta obe strani trdno stali vsaka na svojih stališčih, ki niso bila naklonjena tuji konkurenci. Tako je leta 1951 Hrvaška zahtevala od Slovenije, da cene nekaterih proizvodov široke porabe (platna, različnega tekstilnega blaga, žarnic, štedilnikov, delavskih čevljev itn.) prilagodi ravni cen v drugih republikah in tako prepreči špekulacije in prekupčevanje z njimi.¹⁵ Predstavniki obeh republik so se v obravnavanem desetletju nekajkrat sestali, da bi se dogovorili za odkupne cene živine in drugih kmetijskih proizvodov na območju obeh republik. Do dogovora pa največkrat ni prišlo, zato so okraji lahko ukrepali po svoje. Tudi iz Srbije so na slovensko trgovinsko zbornico prihajala opozorila in prijave tržnih inšpekcij, da slovenska podjetja kršijo predpise in tako »bogatijo na tuj račun«. Trgovinska zbornica LRS je odgovarjala, da tudi podjetja iz drugih republik v Sloveniji trgujejo v nasprotju z dogovori in predpisi. Seznam takih primerov, ki so dvignili v Sloveniji precej »prahu«, je bil dolg.¹⁶

V šestdesetih letih je postalo pomembneje od tega, koliko lahko podjetje proizvede, to, koliko lahko podjetje proda. S tem je postajala trgovina vse bolj dejavnik povezovanja med proizvodnjo in porabo in dejavnik skrbi za stabilnejše odnose na trgu. Do tedaj je bilo povpraševanje na trgu – gledano na splošno – večje od ponudbe, potem pa se je obrnilo. Z odpiranjem novih industrijskih in trgovskih podjetij v drugih republikah je postajalo jugoslovansko tržišče vse bolj zasičeno. Reformna prizadevanja so sicer odprla nove možnosti za povečanje blagovne menjave, hkrati pa so silila podjetja k večjemu prilagajanju proizvodnih načrtov povpraševanju na trgu. Zvezni organi so obdržali nadzor nad cenami, kljub temu pa niso mogli ustaviti njihovega naraščanja in vzpostaviti cenovnega ravnovesja med posameznimi blagovnimi skupinami.

Slovenska podjetja so v drugi polovici šestdesetih let dobro izrabila nove možnosti za povečanje blagovne menjave in poslovnega sodelovanja z drugimi republikami. Do konca leta 1968 je 123 slovenskih podjetij sodelovalo v 41 jugoslovanskih združenjih, 15 podjetij v 11 konzorcijih, 64 podjetij je sklenilo kooperacijske pogodbe s 130 podjetji iz drugih republik, 10 podjetij pa se je

15 ARS, AS 242, šk. 14, Disparitete na ravni cen med LRS in Hrvaško, marec 1951.

16 Tako je podjetje Poljoproizvod iz Somborja po nižjih cenah, kot so veljale na slovenskem trgu, prodajalo moko in druge mlevske izdelke, najprej v Mariboru, potem pa še v Ljubljani. Kooperativa Bačka je poslala nakupovalce za hmelj v Savinjsko dolino, kjer so ponujali precej višje odkupne cene od veljavnih, kar so v Sloveniji ocenili kot »rušenje zadržne organiziranosti«. Tudi podjetje Malina iz Beograda si je leta 1956 prizadevalo od slovenskih zadrug kupiti maline po precej višjih cenah, kot jih je določila slovenska trgovinska zbornica.

integriralo s podjetji iz drugih republik.¹⁷ Med slednjimi je izstopalo podjetje Slovenija vino iz Ljubljane, ki je kot največji vinski trgovec v republici prvo spoznalo koristi medrepubliškega poslovnega sodelovanja in zato imelo svoje obrate in kooperante v vseh republikah. Razen obravnavanih povezav je v tem času prišlo tudi do več primerov skupnega nastopa oziroma sodelovanja slovenskih proizvodnih in trgovskih podjetij pri pospeševanju prodaje na jugoslovanskem trgu. Uspešen primer skupne naložbe v osnovna in obratna sredstva ter v skupne tržne raziskave sta predstavljala ustanovitev konzorcija proizvodnje baterij ter nastopanje podjetij Prehrana Maribor in Modna hiša Ljubljana s slovenskimi proizvodnimi podjetji v drugih republikah.¹⁸ Tako so v tem desetletju slovenska podjetja lahko velik del svoje proizvodnje prodala na jugoslovanskem trgu in zadržala prevladujoč delež na njem. S finančno ugodnimi transakcijami, to je z nakupom poceni surovin in prodajo precej dražjih polizdelkov in končnih izdelkov ter storitev so ustvarila denarne presežke. Del teh sredstev je Slovenija vložila v nadaljnji razvoj in v izboljšanje življenjske ravni, precejšnji del pa se je v obliki raznih davščin in prispevkov vrnil v zvezne sklade in sklade drugih, zlasti manj razvitih republik. Ker je struktura slovenske blagovne menjave z drugimi republikami v vseh teh letih ostala ugodna, so medrepubliški blagovni tokovi začeli delovati kot spodbujevalec njenega hitrejšega gospodarskega razvoja in rasti neto družbenega proizvoda. Pretežni del blagovnega prometa je opravila s hrvaškimi, srbskimi in bosansko-hercegovskimi podjetji. Slovenija je torej največji pozitivni saldo prodaj ustvarila pri menjavi industrijskih proizvodov.

V zadnjih dvajsetih letih preteklega stoletja so na upočasnitev medrepubliške blagovne menjave še posebej vplivali trije dejavniki. Prvi med njimi so bila ustavna dopolnila in ustava iz leta 1974, ki v nasprotju s pričakovanji niso okrepila povezovalnih dejavnikov v državi, temveč so še bolj sprostita avtarkične težnje, ki so postajale vse večja grožnja povezovalnim procesom znotraj jugoslovanskega gospodarskega prostora. Republike so strnile prizadevanja za oblikovanje zaokrožene gospodarske strukture in spodbujale večanje znotraj regionalne prodaje in menjave. Tako kot prvi tudi drugi dejavnik, to je uveljavitev dogovornega gospodarstva oziroma samoupravnega socialističnega trženja, ni potrdil napovedi, da bodo višje organizacijske oblike združenega dela zagotovile povezovanje podjetij z območja več občin, republik in pokrajin in tako prispevale k povezovanju jugoslovanskega gospodarstva, kot tudi, da bodo medrepubliški komiteji ustavili nesoglasja in izboljšali sporazumevanje med republikami glede politike cen. Tretji dejavnik je bila poglobljajoča se gospodarska kriza. V pogojih hitrega upadanja proizvodnje, hiperinflacije, dinarske in devizne nelikvidnosti so republike začele skrbeti

17 ARS, AS 1165, šk. 336, Sodelovanje slovenskih podjetij s podjetji iz drugih republik, januar 1969.

18 ARS, AS 1165, šk. 230, Dopis koordinacijskega odbora za blagovni promet, 26. 4. 1968.

le zase, še bolj so zapirale svoje meje za pretok blaga in deviz. Ker se dogovori in plani niso več izvajali, so šivi gospodarskega sodelovanja med republikami začeli pokati, že tako zgolj navidezno enotno jugoslovansko gospodarstvo in trg sta začela razpadati na osem avtarkičnih gospodarstev in trgov, ki so jih vodile njihove lastne administracije in partijsko vodstvo.

Zbrani podatki o medrepubliški menjavi kažejo, da jugoslovanski trgi zaradi zapiranja gospodarstva znotraj republiških meja v sedemdesetih letih že niso bili več v celoti povezani. Delež nabav znotraj republiških meja se je povečeval in je do leta 1983 dosegel v povprečju že 70 % vse opravljene blagovne menjave posamezne republike. Po drugi strani je zaradi pospešene »teritorializacije« blagovnega prometa delež nabav izven republiških meja strmo upadal. Leta 1970 je posamezna republika na svojem območju nakupila 65,2 % blaga, surovin in reprodukcijskega materiala. Leta 1974 se je ta delež dvignil na 69,2 %, leta 1980 pa na 72 %.¹⁹ Za Slovenijo je veljalo, da je v tem obdobju 80–92 odstotkov njene menjave potekalo s Hrvaško (40–43 %), ožjo Srbijo (27–38 %) in BIH (12–13 %).²⁰

Tabela 21: Delež nabav na ozemlju posamezne republike v letih 1970 do 1983 -v %²¹

Republika in AP	1970	1974	1978	1983
BIH	63,1	67,1	72,9	75,7
Črna gora	38,2	40,7	54,7	56,6
Hrvaška	72,2	76,6	79,7	81,4
Makedonija	63,8	66,6	69,7	75,9
Slovenija	76,1	78,8	78,7	77,8
Srbija	67,4	70,0	73,9	74,8
Vojvodina	69,2	71,7	72,5	73,7
Kosovo	46,3	50,0	52,4	61,9

Podoben trend zapiranja republiških gospodarstev se je pokazal tudi na drugih področjih medrepubliškega sodelovanja. Na področju medrepubliškega prometa investicijskih dobrin in opreme se je v letih 1970 do 1983 večal delež doma nabavljene investicijske opreme. Leta 1983 so slovenska podjetja 80,5 % potreb po investicijskih dobrinah pokrivala iz domačih virov. Srbska podjetja (skupaj z obema avtonomnima pokrajinama) so pokrivala 74,3 % vseh potreb, hrvaška 67,9, bosansko-hercegovska 63,7, makedonska 51,9 in črnogorska podje-

19 Gospodarski vestnik, 1. 4. 1988, str. 11, Mi o trgu kar povprek.

20 Prinčič, Borak, *Iz reforme v reformo*, str. 90–91.

21 ARS, AS 1266, šk. 15, Analiza funkcioniranja enotnega jugoslovanskega trga, december 1987.

tja 33,9 % potreb iz domačih virov.²² Zaradi vedno večje republiške zaprtosti se je zelo omejilo tudi medrepubliško gibanje naložbenih sredstev. V letih 1983 do 1987 so medrepubliška vlaganja skupaj znašala simboličnih 0,3 % od skupne predračunske vrednosti vseh investicijskih objektov, ki so jih v tem času gradili.²³ Slovenska podjetja so v obdobju 1976–1985 investirala v druge republike in pokrajini v povprečju manj od 0,4 % družbenega proizvoda.²⁴ Tudi podatki o teritorialni razmestitvi podjetij so pokazali na zapiranje gospodarstva znotraj republik, avtonomnih pokrajin in regij. Število podjetij iz ene republike, ki so se povezovala s podjetji v drugih republikah in pokrajinah v obdobju 1965–1974, je bilo zanemarljivo. V povprečju je pomenilo komaj 0,5 % vseh povezovanj v gospodarstvu. Prevladovala so povezovanja znotraj iste občine (63,4 %) in znotraj iste republike (21,6 %).

Slovenija je v obravnavanih letih, tako kot tudi druge republike, branila svoje interese in bila nezaupljiva do predlogov, ki so kršili samoupravne pravice njenih podjetij. V sosednji Hrvaški je videla pomemben trg za prodajo svojih izdelkov in storitev. Na njem si je skušala zagotovi trajno preskrbo z žitom in mesom, surovinami (les, nafta) in industrijskimi polizdelki. Na številnih področjih, tako pri železniškem in pomorskem prometu in luških storitvah, razvoju domačih ribolovnih zmogljivosti in na področju elektroindustrije pa sta republiki vodili odprto tekmo in sta si bili konkurentki. Obe republiki pa sta bili naklonjeni večjemu sodelovanju na področju avtomobilske in steklarske industrije. Za posamezna slovenska grosistična podjetja, zlasti iz severovzhodnega dela in iz postojnskega, je sosednja republika predstavljala pomemben del tržnega prostora, kamor so prodajala velik del prehrabnih in tekstilno-tehničnih proizvodov.

S srbskim gospodarstvom Slovenija ni hotela tekmovati. Sodila je, da se gospodarstvu dopolnjujeta. Srbski trg je v njenih komercialnih načrtih predstavljal idealen prostor za prodajo industrijskih in drugih presežkov. Poslovno sodelovanje med podjetji, bodisi preko naložb, kooperacije ali proizvodnega sodelovanja, je doseglo velik obseg.²⁵ Pripravljenost slovenskih podjetij za večje sodelovanje je začela upadati leta 1982, ko so srbska podjetja nadaljnje sodelovanje pogojevala z združevanjem oziroma zagotavljanjem deviznih sredstev.²⁶

22 Prinčič, Borak, *Iz reforme v reformo*, str. 94.

23 Prav tam.

24 Prav tam, str. 95–96.

25 Še posebej uspešne so bile povezave: Iskra Kranj - IE Niš, Crvena zastava Kragujevac - TAM Maribor - Saturnus Ljubljana, Tomos Koper - 21. maj Beograd, Pinus Rače - Zorka Šabac, Lemid Leskovac - Termika Ljubljana - Tim Laško, Đuro Salaj Krško - DO Matvoz Sremska Mitrovica, Gorenje Velenje - Sever Subotica - Novi Kabel Novi Sad - Steklarna Pančevo, Belinka Ljubljana - Hins Novi Sad.

26 V tem letu je v Srbiji delovalo 23 podjetij oziroma OZD iz Slovenije, v Sloveniji pa 139 poslovnih enot in 11 OZD iz Srbije. - ARS, AS 1165, šk. 1340, Zapisnik razgovorov delegacij Gospodarske zbornice Slovenije in Gospodarske zbornice Srbije. 4.–5. 11. 1982.

Med obema republikama so potekali tokovi blagovne menjave in skupnih vlaganj na industrijskem in rudarskem področju, ki so zajemali energetiko, elektroniko, metalurgijo, kovinsko in nekovinsko, kemično, papirno in tekstilno industrijo. Večji obseg je dosegel tudi nakup pridelkov in sovlaganja na kmetijskem področju. Splošna plovba iz Pirana je opravljala ladijske prevoze za srbska podjetja. V razgovorih, ki so v tem času potekali med delegacijama gospodarskih zbornic obeh republik, je srbska stran ugotavljala, da so odnosi s slovenskimi podjetji zasnovani v glavnem na kupoprodajnih odnosih in da je v medsebojnem poslovnem sodelovanju veliko primerov nelojalne konkurence in nespoštovanja podpisanih pogodb.²⁷

Slovenija je velik del potreb po žitu, moki, koruzi, sladkorju, jedilnem olju, v manjši meri pa po sojinah tropinah, pesnih rezancih in sadju zagotavljala iz Vojvodine, zato si je tudi v sedemdesetih letih prizadevala zagotoviti dolgoročno oskrbo z njimi. S pomočjo Gospodarske zbornice Slovenije je bil leta 1972 ustanovljen konzorcij podjetij, ki so bila pripravljena sodelovati s posameznimi vojvodinskimi kmetijskimi organizacijami. Vojvodinska stran je v tem času kazala precej manj navdušenja za takšno sodelovanje, ker je bilo preveč enostransko in neuravnoteženo, saj je Slovenija kupila v Vojvodini 60-krat manj blaga, kot ga je v Vojvodino prodala. Po njenih pričakovanjih bi morala Slovenija pokazati več pripravljenosti za naložbe v vojvodinsko industrijo in kmetijstvo. Načrtovala je, da bo v Slovenijo prodala več končnih proizvodov živilske industrije in povečala nakup industrijskega blaga v Sloveniji. Šest slovenskih podjetij se je v sedemdesetih letih povežalo z vojvodinskimi in ustanovilo v tej avtonomni pokrajini svoje tozde, ki pa niso mogli zaživeti. Slovenija je v osemdesetih letih sicer napravila precejšen napredek pri povečanju deleža pokritosti potreb iz lastne kmetijske pridelave in prireje, ki pa pri osnovnih živilih ni presegal ene tretjine potreb. Tako je bila pri zagotavljanju preskrbe z osnovnimi proizvodi pomembno odvisna od nabav iz drugih delov države, zlasti iz Srbije in Vojvodine. Leta 1982 je načrtovala, da bo v naslednjih letih povečala vlaganja v zemljo, skladišča, silose in farme v Vojvodini in še v drugih jugoslovanskih republikah.²⁸ Zato pa je pričakovala povečane količine nabave kmetijskih proizvodov iz teh republik. Pomanjkanje finančnih sredstev, pa tudi zahteve po soudeležbi deviz so ta proces zavrli. Do leta 1984 so slovenska podjetja sklenila z vojvodinskimi osem sporazumov o skupnih vlaganjih in uresničila štiri projekte, ki so obsegali vlaganja v 7333 ha novih zemljišč. V tem letu je prišlo do zastoja pri dobavi koruze in moke iz Vojvodine. Do leta 1987 je poslovno sodelovanje potekalo bolj ali manj v okviru sklenjenih dogovorov. Potem pa se je ustavilo. Najprej pri dobavi sladkorja in jedilnega olja.

27 ARS, AS 1165, šk. 1340, Beležka o razgovorih v Gospodarski zbornici Srbije, 9. 5. 1983.

28 ARS, AS 1165, šk. 1177, Zabeležka s sestanka predsednikov SOZD in DO agroživilstva o gospodarskem sodelovanju s SAP Vojvodino ter drugimi republikami, 8. 12. 1982.

Pri gospodarskem sodelovanju z Bosno in Hercegovino so slovensko vlado najbolj zanimali projekti, ki so zagotavljali redno oskrbo z električno energijo in premogom. Skoraj do razpada države je Slovenija vlagala v povečevanje bosanskih energetskih zmogljivosti in si s tem zagotavljala predpravo do nakupa določene količine električne energije.²⁹ Tudi poslovni stiki med industrijskimi podjetji so bili vseskozi zelo tesni. Slovenska podjetja so vložila znatna sredstva tudi v razvoj predelovalne industrije na območju BIH. Še leta 1987 so z bosanskimi podjetji v različnih oblikah sodelovala v 130. razvojnih programih. Po tem letu pa so slovenska podjetja prenehala vlagati lastna sredstva.³⁰

Tudi pri vzpostavljanju tesnejših gospodarskih odnosov s Kosovom je dajala naša republika prednost energetskega področju. Bila je soinvestitor pri gradnji TE Kosovo B in C. Zainteresirana je bila tudi za večji uvoz kmetijskih pridelkov iz te avtonomne pokrajine. Še večji interes za povečanje sodelovanja na agroindustrijskem področju je Slovenija pokazala v razgovorih s predstavniki makedonskega gospodarstva. Kljub prizadevanjem in »dobri volji« na obeh straneh pa do večjega sodelovanja ni prišlo. Izjema je bilo le področje agroživilstva, saj je Emona iz Ljubljane v Makedoniji kupovala kmetijske pridelke. Še najmanj načrtov je imela Slovenija s Črno goro, saj so bile možnosti za vzpostavitev trajnejših povezav majhne.

Slovenija je v sedemdesetih letih zmanjšala obseg prodaj v druge republike, povečala pa je nabave, zato je začela s stališča pozitivnega salda v družbenem proizvodu republike izgubljati ugoden položaj v medrepubliški menjavi. V prvih letih osmega desetletja je povečala prodaje v druge republike, zato se je njen položaj v medrepubliški menjavi ponovno popravil.

Tabela 22: Delež prodaje Slovenije po republikah in pokrajinah in v izvozu v obdobju 1976–1988 – v %³¹

Leto	V SR Sloveniji	V druge republike	Izvoz
1976	64,5	23,2	10,4
1978	65,5	25,0	8,6
1980	64,2	24,2	9,6
1983	62,0	22,8	13,0
1987	62,9	21,1	13,4
1988	59,6	23,2	15,9

29 Slovensko elektrogospodarstvo je bilo soinvestitor pri gradnji termoelektrarn Tuzla B, Ugljenik I in Ugljenik II.

30 ARS, AS 1165, šk. 1356, Beležka razgovora gospodarskih zbornic SRS in SR BIH, 13. in 14. 4. 1987.

31 Delo, 2. 12. 1989, str. 21, Smo (ekonomsko) suveren narod?.

Tabela 23: Strukturne spremembe blagovne menjave Slovenije z drugimi republikami in pokrajinama v letih 1970–1983 – v %³²

Gospodarsko področje	Prodaje			Nabave		
	1970	1978	1983	1970	1978	1983
Industrija in rudarstvo	46,0	58,1	52,5	56,9	61,4	39,0
Trgovina, gostinstvo, turizem	45,5	33,3	34,0	29,0	27,9	50,0
Kmetijstvo in ribištvo	1,9	0,6	0,9	8,3	3,8	1,5
Gradbeništvo	2,2	2,5	2,5	1,4	1,7	3,2
Promet in zveze	2,4	1,6	4,3	1,7	2,1	1,5
Obrt, osebne storitve	1,5	1,6	2,2	1,8	0,7	1,6

Regionalna plačilna bilanca Slovenije iz druge polovice osemdesetih let kaže, da so medrepubliško menjavo blaga in storitev spremljali predvsem fiskalni in parafiskalni pretoki denarja. Ti pa so bili za Slovenijo neugodni, saj je vsako leto zabeležila visok presežek odlivov nad prilivi iz družbenega proizvoda. Leta 1986 je znašal –8,6, leta 1987 je bil –6, leta 1988 pa –8,6-odstoten. V teh letih so slovenske neto investicije v druge republike in pokrajine (skupaj s posojili skladu federacije za nerazvite) znašale 2,6, 2,1 in 2,2 odstotka njenega družbenega proizvoda.³³

Blagovna menjava med Slovenijo in Srbijo se je upočasnila že pred začetkom slovenskega osamosvajanja. Leta 1988 so znašale slovenske nabave v Srbiji še 2,1 milijarde dolarjev (ali 8,8 % vseh slovenskih nabav), delež slovenske prodaje v Srbiji pa je bil 2,6 milijarde dolarjev (8,1 % vse prodaje).³⁴ Spomladi leta 1989 je zaradi dogodkov na Kosovem prišlo do prvih težav pri prodaji blaga široke porabe in motenj pri oskrbi z reprodukcijskim materialom. Do prekinitve pogodb je prišlo le v treh primerih.³⁵ Med letom so se pogoji za dobavo srbskega reprodukcijskega materiala in prodajo slovenskega tekstila, pohištva, bele tehnike, električnih strojev in aparatov, kozmetike, proizvodov kemične, prehranske in živilske industrije na srbskem trgu še povečale. Do decembra je deset srbskih podjetij prekinilo sodelovanje s slovenskimi partnerji. Decembra 1989 je Srbija začela gospodarsko vojno proti slovenskim podjetjem. Do konca tega meseca je 229 srbskih podjetij prekinilo poslovne odnose z 207 slovenskimi ter zaustavilo plačilo starih računov in jim tako prizadejalo več kot sto milijonov dolarjev škode. Do začetka aprila 1990 se je število srbskih podjetij, ki so prekinila stike s slovenskimi, povečalo na 270. V tem letu je dotlej selektivni srbski bojkot prešel

32 ARS, AS 1165, šk. 1333, Razvojni projekt: Možnosti in usmeritve dolgoročnega sodelovanja gospodarstva SR Slovenije z gospodarstvi drugih republik in pokrajin do leta 2000, Celje, november 1986.

33 Prinčič, Borak, *Iz reforme v reformo*, str. 115.

34 ARS, AS 1165, šk. 1332, Ocena posledic, 23. 1. 1990.

35 ARS, AS 1165, šk. 1342, Informacija o motnjah v poslovanju med slovenskimi in srbskimi podjetji v zvezi z dogodki na Kosovem, 10. 3. 1989.

v drugo fazo. Srbska skupščina je oktobra 1990 sprejela več predpisov v okviru zaščitnih in antidumpinških ukrepov, s katerimi je še otežila nakup in prodajo slovenskih proizvodov.³⁶ Ti ukrepi in pa dejstvo, da so srbska podjetja prenehala nabavljati izdelke v Sloveniji, so slovenski politiki služili kot dokaz, da zvezna vlada samovoljnih ukrepov posameznih republik noče in ne more preprečiti.

Z ostalimi jugoslovanskimi republikami je Slovenija leta 1990 še ohranila relativno visoko raven blagovne menjave. Z njimi je slovensko gospodarstvo realiziralo 32,5 % vseh svojih prodaj na jugoslovanskem trgu. Nabave v drugih republikah so znašale 25,9 % vseh domačih nabav.³⁷ V drugih republikah je kupilo za 14,8 milijarde din najpotrebnejših surovin in materialov; od tega največ, to je za 6,7 milijarde na Hrvaškem, 2,2 v BIH in 1,3 milijarde v Vojvodini. Prodalo je za 16 milijard din; od tega na Hrvaško za 7,9 milijarde, v ožjo Srbijo 3,8 in v BIH za 2,2 milijarde din.³⁸

Po desetdnevni vojni junija 1991 so se začeli gospodarski stiki z drugimi republikami hitro trgati. V naslednjih mesecih je Slovenija pospešeno izgubljala jugoslovanski trg. Vojna na Hrvaškem je skoraj pretrgala tudi prometne povezave z balkanskimi državami. Trgovanje so začele oteževati še mednarodne sankcije proti Jugoslaviji. Uvedba lastnega denarja oktobra 1991 je dokončno spremenila jugoslovanske trge v tuje trge.

DEFICITARNOST PRI OSNOVNIH KMETIJSKIH PRIDELKIH IN PROIZVODIH

Pri osnovnih kmetijskih pridelkih in proizvodih je slovensko kmetijstvo ustvarjalo največje presežke pri krompirju. Slovenija je morala kot glavna proizvajalka krompirja v državi kriti potrebe vojske in posameznih republik. Že leta 1945 je dobila nalogo, da ga preskrbi za kraje, kjer ga ni bilo dovolj.³⁹ Konec tega leta je morala za nujne potrebe dodatno zbrati še 1080 vagonov krompirja; od tega 300 vagonov za vojsko, 70 vagonov za seme v Dalmaciji in 110 vagonov za prehrano Beograda.⁴⁰ Leta 1946 je morala Slovenija del pridelanega krompirja

36 ARS, AS 1165, Informacija v zvezi z ukrepi, ki jih je sprejela Republika Srbija za plasma slovenskega blaga in storitev, 6. 11. 1990.

37 *Od kapitalizma do kapitalizma*, str. 611–612.

38 ARS, AS 1165, šk. 1335, Nakup in prodaja kritičnih surovin in materialov iz drugih republik od 1. 1. do 31. 12. 1990.

39 Po načrtu, sprejetem avgusta 1945, je morala za potrebe drugih republik in vojske zbrati 3500 vagonov krompirja, kar je bila približno desetina slovenskega pridelka. Himmerlreich, *Pike, spekulanti in Trumanova jajca*, str. 24.

40 ARS, Fond Vlada Republike Slovenije (AS 223), šk. 11, Dožnostni odkupi, 22. 12. 1945.

odstopiti vojski, Srbiji in Makedoniji.⁴¹ Leta 1947 se je število porabnikov slovenskega krompirja povečalo. Kljub temu da je republiška vlada zaostrila obvezen odkup, omejila količine, namenjene za domače porabnike, in da je Zvezni gospodarski svet nekoliko zmanjšal njene obveze, pa Slovenija ni mogla izpolniti svojih obveznosti.

Tabela 24: *Izpolnitev obvez krompirja za leto 1947 za odjemalce iz drugih republik - v vagonih*⁴²

Uporabnik	Planska obveza	Izpolnjeno do 17.1.1948
Jugoslovanska armada	935	887,6
Beograd	950	879,4
Avtocesta Beograd - Zagreb	5	5,4
UDBA Beograd	43	43,2
Vojno nabavno podjetje Beograd	50	47,0
Ekonomat Beli dvor	1	1,0
Proga Šamac – Sarajevo	135	122,7
Bosna plod	435	249,7
Cona B Julijske krajine	30	27,0
Tovarna cementa Beočin	3	3,3
Transjug	200	63,3

Po operativnem planu za zagotovitev ozimnice v letu 1948, ki ga je izdelalo zvezno ministrstvo, je bila Slovenija zadolžena, da bo poslala drugim uporabnikom naslednje količine krompirja: Srbiji 12 078 ton, Hrvaški 5000 ton, Makedoniji 800 ton in za zvezno rezervo 4642 ton. V petdesetih letih je naša republika od normalne letine te poljščine, ki je znašala okoli 50 000 vagonov, v druge republike povprečno dobavljala letno od 1500 do 4000 vagonov.⁴³ Od leta 1959 do 1967 je Slovenija v druge republike prodala od 15 000 do 19 000 vagonov. Zajamčene cene krompirja ter visoke odkupne cene so leta 1966 spodbudile pridelovalce krompirja v drugih republikah, da so ga posadili mnogo več kot v preteklih letih.⁴⁴ Zaradi večje ponudbe in nižje cene se je že leta 1967 zanimanje trgovcev iz drugih republik za nakup slovenskega krompirja močno zmanjšalo. Slovenija je v tem

41 Himmerreich, *Pike, špekulanti in Trumanova jajca*, str. 123.

42 ARS, AS 223, Poročilo predsedstva Vlade LRS, 16. 1. 1948.

43 ARS, AS 1136, šk. 3, Problematika odkupa in preskrbe z jesenskimi pridelki, 7. 9. 1959.

44 V Sloveniji so leta 1957 pridelovali krompir na površini 59.000 ha, leta 1967 pa le še na površini 48.000 ha. V drugih republikah se je v tem času pridelava povečala, z izjemo Makedonije in Črne gore. Srbija je v letih 1956 do 1965 imela to kulturo posejano na površini povprečno 80.000 ha, leta 1966 pa na površini 102 000 ha. V tem času je razmerje med posejano površino v BiH znašalo 47.000 ha : 57.000 ha, na Hrvaškem pa 101.000 ha : 107.000 ha.

času izgubila precejšen del jugoslovanskega trga. Posamezna slovenska podjetja, kot je bilo trgovsko podjetje Nanos iz Postojne, so začela krompir nabavljati v drugih republikah (v tem primeru pri srbskem podjetju iz Leskovca), ker je bil cenejši od slovenskega.

Poleg krompirja je Slovenija v druge republike v omembe vrednih količinah izvažala zgodnjo povrtnino, hmelj, zelišča, nekatere vrste sadja (češnje, jabolka, maline), perutnino, pa tudi del proizvodnje testenin in keksov. Po slovenskem vinu so največ povpraševala hrvaška podjetja, ki so vino kupovala v Ljutomerskih gorica.

Pri drugih osnovnih pridelkih in živilih je bila naša republika deficitarna, zato je morala potrebe po žitu, koruzi, živini oziroma mesu, maščobah, sladkorju, olju, sadju in zelenjavi, rižu, pa tudi po posameznih semenih, v največji meri pokrivati z uvozom iz drugih delov države. Narodna vlada Slovenije je pripravila načrt za odkup živil v Vojvodini še pred koncem vojne, zato je lahko dobro izkoristila čas od maja do avgusta 1945, ko so bile prometnice z drugimi deli države še prekinjene in je bila oskrba s hrano v veliki meri odvisna od pobude posamezne republike. Maja je poslala v Vojvodino nakupne komisije NAVODA (Nabavljalni zavod Slovenije), ki so prosto kupovale živila pri kmetih. Na začetku so jih prepeljali v Slovenijo z lastnimi vozili, julija pa po železnici preko Madžarske. Dovoljenje za železniški prevoz je pri sovjetskih oblasteh izposloval Edvard Kardelj.⁴⁵ Slovenija je poslala nakupovalne komisije tudi v druge dele države, kjer so nabavljale vse blago, ki ga je bilo mogoče dobiti na prostem trgu: od jajc, zelenjave in perutnine do sliv v BIH, paprike in sadja v Makedoniji. Sredi avgusta pa se je morala tudi Slovenija vključiti v enotno preskrbovalno organizacijo in opustiti lastno dejavnost pri nabavi živil izven svojih meja. Od takrat naprej je bila pri zagotavljanju manjkajočih živil odvisna od nakazil zveznih organov. Zvezna preskrba je bila že v tem času nezadostna.⁴⁶ V naslednjih štirih letih je Zvezna planska komisija zagotavljala Sloveniji načrtovane kontingente žita, koruze, masti in še nekaterih drugih kmetijskih proizvodov. Največji kontingent so predstavljali krušna žita, moka in koruza iz Vojvodine.⁴⁷ Pri maščobah je Slovenija primanjkljaj iz lastne proizvodnje pokrivala z uvozom iz Hrvaške (Uljara Zagreb) in Srbije (Živilska industrija NR Srbije). Leta 1950 je naša republika prejela iz drugih republik za prehrano industrijskega in mestnega prebivalstva 85 % potrebnih količin žitaric, 53 % potrebnih maščob in 100 % sladkorja.

45 ARS, AS 223, šk. 1, Dopis Ministrstvu za trgovino in preskrbo, 2. 6. 1945.

46 Do oktobra 1945 bi morala Slovenija iz Vojvodine dobiti 5000 vagonov žita, pa jih je dobila le 400. Do konca leta 1945 je prejela le 20 % potrebnih živil iz drugih republik. Poleg žita oziroma moke še olje in mast, ribje olje, sladkor in zakuhe.

47 Od avgusta 1946 do konca julija 1947 je Slovenija dobila 7731 vagonov krušnih žit. Februarja 1949 ji je zvezna uprava dodelila 8898 ton žitaric, julija 1950 pa kontingent koruze iz pridelka v Bosni in Hercegovini ter v Kosmetu. Ker pa ni mogla zagotoviti prevoza, ji je dodelila ustrezno količino koruze iz Vojvodine.

Po podatkih iz leta 1955 je morala Slovenija letno uvoziti okoli 168 000 ton žita in 30 000 ton koruze. V tem desetletju je Slovenija vsako leto iz drugih republik uvozila 550 vagonov masti, 3200 vagonov sladkorja in 800 vagonov olja. V večjih količinah sta zgodnja zelenjava in sadje prihajala na slovenski trg v prvi polovici petdesetih let, potem pa se je začel povečevati delež domače pridelave. Najboljše poslovne zveze po državi je imelo državno trgovsko podjetje Sadje – Zelenjava. Zelenjavo in fižol je ta razvejana trgovinska organizacija v glavnem uvažala iz Dalmacije, zgodnje zelje iz Srbije in Hrvaške, čebulo in papriko iz Makedonije, od koder so uvozili še znatne količine grozdja, marelic in nekaj riža. Iz drugih republik so slovenska trgovska podjetja v večjih količinah uvozila še grah, slive, orehe in breskve, sladkor, slaščice, mast, olje, margarino, sol in vino. Tega so na začetku petdesetih let kupili manj kot v prvih letih po drugi svetovni vojni.⁴⁸

V šestdesetih letih je morala Slovenija velik del pšenice, pa tudi mlevskih izdelkov, uvoziti iz Vojvodine in Slavonije.⁴⁹ V drugih republikah je Slovenija kupovala tudi precejšnje količine koruze, ki pa so jo v glavnem uporabljali za krmo živini. Slovenska trgovska podjetja so na trgih drugih republik kupovala omembe vredne količine testenin in keksov. Razlog za to ni bila nezadostna domača proizvodnja, temveč veliko povpraševanje po teh izdelkih. Vsa tri slovenska podjetja za proizvodnjo olja (v Domžalah, Ilirski Bistrici in Kranju) so se v šestdesetih letih oskrbovala z oljaricami pretežno iz Srbije, BIH in Hrvaške. Iz te republike so uvažali tudi jajca, mlekarne v Ljubljani, Mariboru in Celju pa so pokrivalo potrebe po mleku v času, ko je njegova tržna proizvodnja v Sloveniji padla pod načrtovano raven. Največkrat se je to zgodilo v zimskem obdobju. Okoli 60 % vseh potrebnih vrtnin in sadja je moralo sedem slovenskih trgovskih in preskrbovalnih podjetij uvažati iz drugih republik. Od decembra do konca aprila so potrebne količine solate, graha, špinacije, cvetače in zgodnjega krompirja, v manjših količinah pa tudi belušev, pora, peteršilja, korenja, redkve še naprej kupovala v Dalmaciji. Za celo leto so bila pri paradizniku, papriki, čebuli in pri fižolu v zrnju vezana na nabave iz Makedonije in Srbije. Kljub večji proizvodnji doma je Slovenija vse več zelja v glavah uvažala iz Varaždina. Od sadja je bila na druge republike v večjih količinah vezana na grozdje, marelice, slive, v manjši pa na češnje in vrtno jagode. Zaradi boljše kakovosti ter ugodnejših cen je v drugi polovici šestdesetih let začel naraščati tudi uvoz jabolk iz drugih republik. Konec šestdesetih let so posamezne kleti kljub dobri letini raje uvažale poceni vino z juga države, ga potem mešale z domačim in ustvarjale zaslužke. Med jugoslovanskimi republikami si je za večji

48 Leta 1946 je Slovenija iz drugih republik nabavila 1000 vagonov vina. V letih 1948–1949 se je ta količina zmanjšala na 420 vagonov, v letih 1950/1951 pa na 100 vagonov.

49 Po poročilu iz leta 1964 je morala Slovenija vsako leto uvoziti za 50 do 80 milijonov dolarjev pšenice in okoli 35 % potrebnih mlevskih izdelkov. ARS, AS 1128, fasc. 60, Vsem občinskim skupščinam, 30. 9. 1964.

izvoz v Slovenijo najbolj prizadevala Makedonija. Leta 1969 je njihovo kmetijsko združenje naročilo študijo o možnostih za povečanje prodaje makedonskih pridelkov v Sloveniji. Maja 1970 je delegacija makedonske gospodarske zbornice ob obisku v Sloveniji ponudila možnost sklenitve dolgoročne pogodbe za večjo oskrbo slovenskega trga s sadjem in vrtninami po nižjih cenah.

Do največjih težav je prihajalo pri dobavah dodeljenih količin mesa. Šele konec leta 1946 je bil Sloveniji odobren kontingent 100 ton mesa, vendar je bilo meso zelo slabe kakovosti in primerno le za predelavo. Po planu, ki ga je pristojno zvezno ministrstvo sprejelo decembra 1946, bi morala Slovenija do 1. avgusta 1947 dobiti iz Srbije 739,5 tone in iz Hrvaške 534 ton mesa. Prejela pa je le 66,5 tone iz Srbije in 163 ton iz Hrvaške. Leta 1948 si je Slovenija brez uspeha prizadevala, da bi obe republiki do konca izpolnili svoje obveze pri dobavi mesa. Srbija je celo dosegla znižanje prvotno določene količine, Hrvaška pa je enostavno poslala v Ljubljano dopis, da pogodbe ne bo izpolnila. Tega leta Hrvaška tudi ni izpolnila pogodbe o dobavi morskih rib.⁵⁰ Tudi leta 1949 in 1950 Slovenija ni dobila določene količine mesa iz drugih republik. 101 tona govejega mesa, ki ga je Slovenija prejela od aprila do avgusta 1950, je bilo slabe kakovosti in pomešano z ovčjim, kar je v Sloveniji povzročilo še posebej veliko nezadovoljstvo. Brez uspeha so se končala tudi prizadevanja slovenskega trgovskega ministrstva, da bi samo poskrbelo za prevoz živine iz Makedonije.⁵¹

Po poročilu iz leta 1955 je morala Slovenija manjkajoče količine govejega mesa (15–20 %) in svinjskega mesa (40 %) kupiti na trgih drugih republik, največ v Srbiji in BIH.⁵² V slovenski trgovski zbornici so bili kritični do medrepubliškega prometa z živino in mesom, ker so imeli slovenski nakupovalci v drugih republikah stalne težave tako z nakupom kot s prevozom živine. Podjetja iz drugih republik, ki so odkupovala v Sloveniji, pa se niso držala dogovorov o najvišjih dopustnih odkupnih cenah, poleg tega so kršila določila, da se sme živina odkupovati le na sejmih in preko zadrug. Zato je leta 1959 Državni sekretariat za blagovni promet LRS predlagal ukinitvev tradicionalnih živinskih sejmov in preusmeritev prometa z živino preko zadružnih dogonov.⁵³ To se je konec tega leta tudi zgodilo.

V šestdesetih letih so slovenska klavniška podjetja vsako leto uvozila iz Srbije in Hrvaške znatne količine klavne živine in prašičev.⁵⁴ Iz sosednje republike so

50 Za drugo polletje leta 1948 bi morala Hrvaška poslati v Slovenijo 1315 ton rib. Do konca novembra je dobavila le 160 ton.

51 ARS, AS 1589/III, šk. 43, Dnevne informacije, 27. 10. 1950.

52 ARS, AS 451, fasc. 8, Letno poročilo za III. letni občni zbor Trgovinske zbornice za Slovenijo, 1955.

53 ARS, AS 1136, šk. 1, Poročilo k problemom, ki so jih postavili republiški poslanci na 6. seji Ljudske skupščine LRS, 19.–20. 2. 1959.

54 Leta 1962 je bilo iz drugih republik uvoženo 31,2 % od skupnega števila zaklanih prašičev, leta 1964 jih je bilo 36,4 %, leta 1968 pa 38 %.

bile največje količine uvožene v prvi polovici obravnavanega desetletja, potem pa se je zlasti hrvaški trg začel zapirati in so nakupi na njem hitro upadli. V drugih republikah so kmetijske zadruga in farme iz SR Slovenije kupovale tudi krmo za živino in prašiče. Leta 1965 so morali kupiti 60 % vse potrebne krme za prašiče, ta je bila zelo draga, kar je vplivalo na ceno mesa.

Tabela 25: Uvoz živine za zakol iz drugih republik 1964-1968 - v tonah⁵⁵

	1964	1965	1966	1967	1968
Konji	136	140	490	706	484
Govedo	998	12 062	11 222	15 288	15 686
Prašiči	9 024	12 502	11 382	12 720	12 943
Perutnina	9	6	72	-	-
Ovce	25	18	7	15	19

Za obdobje po letu 1965 pristojne arhivske ustanove še niso prevzele gradiva pristojnih republiških organov za področje trgovine in preskrbe, zato so podatki o trgovanju s kmetijskimi pridelki in proizvodi med posameznimi republikami zelo skopi. Strnjeno lahko zapišemo, da je bila tudi v sedemdesetih in osemdesetih letih redna in zadostna prehrana slovenskega prebivalstva precej odvisna od uvoza iz drugih republik. V tem času se je namreč nadaljevalo zmanjšanje površin s krušnimi žiti in krompirjem in še drugimi poljščinami v korist povečevanja površin s krmnimi in industrijskimi površinami kot tudi nazadovanje živinoreje in sadjarske proizvodnje.⁵⁶ Kljub rasti fizičnega obsega kmetijske priraje in pridelave je bila v osemdesetih letih stopnja samooskrbe Slovenije s hrano še vedno nezadostna, saj je znašala nekaj več kot 80 odstotkov. Posebno nizke so bile leta 1985 samooskrba z živili poljedelskega izvora, ki je pokrila le 45 odstotkov vseh potreb, stopnja samooskrbe v družbeni živinorejski proizvodnji perutnine in prašičev ter stopnja intenzivnosti poljedelsko-travniške proizvodnje, ki je bila po doseženih pridelkih med zadnjimi v Evropi. Stopnja samooskrbe s krmo za živino je bila nekoliko višja, saj je dosegla 66,3 odstotka vseh potreb.⁵⁷ Iz lastne proizvodnje je Slovenija konec osemdesetih let lahko zagotovila okoli 30 % tržnih potreb po pšenici, nekaj pod 20 % po koruzi, okoli 5 % po olju in okoli 25 % po sladkorju, pri svinjskem mesu okoli 80 %, pri govejem pa okoli 90 % tržnih potreb.

⁵⁵ ARS, AS 1165, šk. 344, Informacije o klavnicah v SR Sloveniji, 23. 10. 1969.

⁵⁶ Prinčič, *Pot do slovenske narodnogospodarske suverenosti 1945–1991*, str. 260–262.

⁵⁷ Prav tam, str. 259.

PREDNOSTNI POLOŽAJ PRI MENJAVI INDUSTRIJSKIH PROIZVODOV

Slovenija je predstavljala gospodarsko najrazvitejši del druge jugoslovanske države, zato se je od nje pričakovalo in tudi zahtevalo, da s svojimi industrijskimi zmogljivostmi pokrije znaten del potreb drugih delov države. V času centralno planske ureditve Slovenija podobno kot druge republike ni hitela z oddajanjem blagovnih kontingentov, kot je tudi preprečevala izvoz blaga, ki je bil predviden za prosto prodajo. Pri varovanju nacionalnega gospodarskega interesa pa naša republika ni pretiravala. Kot je ugotovil Zvezni svet za blagovni promet leta 1950, je Slovenija »najenakomerneje izročala industrijsko blago drugim republikam«, medtem ko so ostale republike s svojo proizvodnjo in pridelavo najprej pokrile potrebe svojih potrošnikov.⁵⁸

Največji delež pri blagovni menjavi proizvodnih presežkov so dosegala industrijska podjetja. Med industrijskimi izdelki, ki jih je morala Slovenija v prvih dveh letih po koncu vojne v večjih količinah pošiljati v druge republike, so bili v ospredju izdelki iz lesa in premoga. Do konca oktobra 1945 so morala gozdarska in lesnopredelovalna podjetja zagotoviti več kot 6000 kubičnih metrov lesa za popravilo najpomembnejših javnih objektov v drugih republikah. Ministrstvo za gozdarstvo je v svoje poročilo iz tega časa zapisalo: »Kaže, da noben večji objekt v drugi republici ne more biti obnovljen brez našega lesa, saj je 70 % vse naše lesne proizvodnje odteklo v Srbijo, Vojvodino, Makedonijo in Hrvaško.«⁵⁹ Decembra 1945 je Slovenija poslala v druge republike skupno 17 430 kubičnih metrov rezanega lesa in 80 000 lesenih zabojev (gajbic). Od te količine sta Srbija in Vojvodina prejeli 30 %, Hrvaška pa 12%.⁶⁰ Do konca leta 1946 so slovenska lesnopredelovalna podjetja z lesom redno oskrbovala odjemalce v vseh republikah. Leta 1945 je bila tretjina proizvodnje zasavskih premogovnikov poslana v druge republike. Decembra 1945 je zvezna vlada poslala depešo z zahtevo, da je treba določeno količino nakopanega premoga brez odlašanja dati na razpolago za potrebe zveznega ministrstva za industrijo in rudarstvo. Leta 1946 so slovenski premogovniki izvozili v druge republike 28 % celotne proizvodnje premoga.⁶¹ Do leta 1950 so se te količine nekoliko zmanjšale.⁶²

Slovenija je predstavljala s sosednjo Hrvaško enoten elektroenergetski sistem, zato ji je morala vsako leto zagotavljati določeno količino električne energije.⁶³ Od

58 Drnovšek, *Zapisniki seje politibiroja CK KPS/ZKS 1945-1954*, dok. 96, str. 222-223.

59 ARS, AS 675, fasc. 98, Dopis zvezni vladi, 12. 11. 1945.

60 ARS, AS 284, šk. 1, Mesečno poročilo za Gospodarski svet v Beogradu, 12. 1. 1946.

61 Leta 1946 je Slovenija Hrvaški dobavila 14,8%, Srbiji 8,7 %, Vojvodini 3,84% in Makedoniji 0,11 %.

62 Leta 1950 je bila Slovenija zadolžena, da pošlje v Srbijo 600 ton premoga.

63 Leta 1947 je Slovenija zagotovila Hrvaški 8,95 % proizvedene količine elektrike, leta 1948 je poslala 18,2 in leta 1949 je poslala 21,2 % proizvedene elektrike.

leta 1946 naprej je morala Slovenija kot glavni proizvajalec pošiljati porabnikom kovinske, tekstilne, usnjarske in druge izdelke v količinah, ki jih je določala Zvezna planska komisija.⁶⁴ Po bilanci iz oktobra 1948 je republiško gospodarstvo oddalo v druge republike za 6650 milijonov din različnega blaga, največ tekstilnih izdelkov (za 2800 milijonov din), lesa in lesnih izdelkov (za 1400 milijonov din) in kovinskih izdelkov (za 800 milijonov din).⁶⁵ Slovensko gospodarstvo je moralo skrbeti tudi za boljšo oskrbo prestolnice države. Leta 1949 so slovenska in hrvaška podjetja pokrivala 15 % njenih preskrbovalnih potreb.

V petdesetih letih so med posameznimi prodajnimi artikli tako po količini kot po vrednosti menjave izstopali industrijski izdelki, ki so bili v prosti prodaji, in blago široke porabe, ki so ga izdelali v kovinski, kemični, tekstilni, usnjarski in gumarski ter elektroindustriji. Po anketi, ki jo je leta 1956 izpeljala Trgovinska zbornica Slovenije, je delež prodanega industrijskega blaga v druge republike znašal približno eno tretjino od skupne vrednosti prodanega blaga. Največji delež je bil ugotovljen pri tekstilu (44 %), usnjeni galanteriji (40 %), železnini (29 %) in elektromaterialu (16 %). Na podlagi teh ugotovitev so naslednje leto izračunali, da je Slovenija v druge republike prodala za 21,4 milijarde din industrijskega blaga.⁶⁶ V tem letu so slovenska trgovska podjetja na debelo razširila obseg svojega poslovanja s podjetji v drugih republikah. Ta trend se tudi v naslednjem letu ni zmanjšal.⁶⁷ Do konca petdesetih let so slovenska grosistična trgovska podjetja zelo povečala svoj promet na trgih izven republiških meja. Najuspešnejša so bila podjetja, ki so trgovala s tekstilom.⁶⁸ Tudi podjetja obutvene industrije, kot Alpina Žiri, Planika Kranj, Tovarna čevljev Maribor, Zvezda Ljubljana in Industrija obutve Novo mesto, so odprla svoje prodajalne v vseh največjih mestih po državi. Med preostalim industrijskim blagom za široko porabo, ki ga je Slovenija izvažala v posamezne republike, je treba omeniti še zdravila in farmacevtske preparate. Izvoz presežkov kovinske industrije za široko porabo je bil v tem času še zelo omejen in odvisen od razdelilnega ključa, ki ga je vsako leto predlagala zvezna trgovinska zbornica. Leta 1959 pa se je povpraševanje po slovenskih tekstilnih in usnjarskih izdelkih v drugih republikah zmanjšalo.⁶⁹

64 ARS, AS 284, šk. 24, Zapisnik konference pri predsedniku Gospodarskega sveta vlade FLRJ, 10.5. 1947.

65 ARS, AS 284, šk. 11, Bilanca prejema in oddaje LRS, 30.10. 1948.

66 Gerženič, Trg industrijskega blaga, str. 30.

67 Gospodarski vestnik, 30. 8. 1958, str. 3, Zastoj v prometu trgovine na drobno.

68 Leta 1958 je pet največjih slovenskih tekstilnih grosistov prodalo v druge republike že 40 % svojega blaga, grosist iz Kopra pa 26 %. Podjetja za prodajo pohištva iz Ljubljane in Kopra so dosegla 60 % delež prodaje v druge republike, tri podjetja z galanterijo 35 %, grosist iz Ljubljane z galanterijskim blagom, ki je imel skladišča v Beogradu in Zagrebu, pa 36 %. Slovenska veletrgovina z usnjem je v tem letu prodala v druge republike 35 % svoje proizvodnje.

69 ARS, AS 223, šk. 439, Material za sejo gospodarskega odbora ZIS, 15. 4. 1959.

V tem desetletju so bile surovine in proizvodi, ki jih je na trgu najbolj primanjkovalo, poleg tega pa so bili nujno potrebni za pospešeno industrializacijo države, izvzeti iz prostega trgovanja. Državni organi so zadržali vse pristojnosti pri oblikovanju njihovih proizvodnih in prodajnih cen. Določali so t. i. ključne za razdelitev proizvedenih količin teh deficitarnih proizvodov med posamezne republike ter izdajali koncesije izbranim trgovskim podjetjem za njihovo distribucijo. Ker je bilo povpraševanje po industrijskih izdelkih zelo veliko, so jih proizvajalna podjetja lahko prodajala »tekoče in brez težav« tako na domačem trgu kot tudi na trgih drugih republik.⁷⁰ Največja podjetja, kot so bile na primer železarne, podjetja strojogradnje in investicijske opreme, so tako s stroji in reprodukcijskim materialom sama oskrbovala velike proizvajalce. Posredniki so bila največja grosistična podjetja, katerih vloga se je po sprostitvi trgovanja močno povečala. Tudi prodaja gradbenega materiala, po katerem je bilo tudi sicer največ povpraševanja, je tekla v okviru količin, ki so bile vsako leto določene za posamezne republike. Zvezna gradbena zbornica je izbrala trgovska podjetja, s katerimi so lahko gradbena podjetja neposredno sklepala nabavne pogodbe za betonsko železo in drugi gradbeni material. Slovenska podjetja so v drugih republikah kupovala v posebno velikih količinah strešno opeko. Med slovenskimi proizvajalci gradbenega materiala, ki so znatni del svojih izdelkov prodali v druge republike, so izstopale slovenske cementarne.

Tabela 26: *Naročene in sklenjene količine cementa v slovenskih cementarnah za leto 1953 - v tonah*⁷¹

Koristnik	Naročilo	Sklenjeno	Odklonjeno
LR Srbija	96705	19382	77323
LR Hrvaška	16870	2240	14630
LR BIH	3300	-	3300
LR Makedonija	61800	9400	52760

Še najbolj stihijsko in nenadzorovano se je odvijala trgovina z lesom. Kljub številnim zveznim predpisom so veljale v posameznih republikah različne cene žaganega in drugega lesa. Tudi pravila trgovanja z lesom so bila po posameznih republikah različna. V naši republici so se na trgu lahko pojavljali vsi gozdni proizvodi kot blago, v drugih republikah pa so »veljali kot blago« samo tisti gozdni proizvodi, ki jih ni predelala lesna industrija, ki je tudi opravlja sečnjo v gozdovih. Zaradi tega se je v drugih republikah na trgu pojavljalo manj lesa

70 ARS, AS 451, fasc. 8, Poročilo za 2. redno skupščino Trgovinske zbornice za Slovenijo, 1954.

71 ARS, AS 1136, šk. 19, Naročene in sklenjene količine cementa v slovenskih cementarnah za leto 1953.

in še ta je predstavljal manj pomembne proizvode.⁷² Slovenija je bila stalen dobavitelj mehkega žaganega lesa in tudi jamskega lesa za druga območja FLRJ. V posameznih republikah, posebno še v BIH, je bilo zelo cenjeno slovensko pohištvo. Za kritje svojih potreb je Slovenija iz drugih republik uvažala celulozni les in še nekatere druge vrste lesa. Velik del tega prometa je potekal preko Lesnine, trgovskega podjetja na debelo in drobno iz Ljubljane, ki je oskrbovalo domačo lesno industrijo s surovinami iz drugih republik. Tudi podjetje Les iz Ljubljane je imelo poslovalnice v vseh glavnih mestih drugih republik. Največji obseg je medrepubliška blagovna menjava z lesom dosegla leta 1959.

Tabela 27: Lesna trgovina LRS z drugimi republikami leta 1959 - v 1000 m³⁷³

	1954	1955	1956	1957	Prva polovica 1958
Iz drugih republik	131	137	119	154	200
V druge republike	119	121	119	195	296

Energetika je spadala med tista področja, pri katerih je bila prisotnost državnih načrtovalcev še posebno očitna. V skladu z vsedržavno energetske politiko je slovensko elektrogospodarstvo skupaj s hrvaškim predstavljalo enotno elektrogospodarsko področje. Ker Hrvaška še ni proizvajala dovolj električne energije za svoje potrebe, je bila odvisna od dobav iz Slovenije. Do leta 1955 so dobave električne energije Hrvaški znašale 1625 gigavatnih ur (GWh). S tem letom sta začeli republikli dobavo urejati s podrobnimi pogodbami. Do leta 1960 je Slovenija glavnino elektrike dobavljala Hrvaški v poletnem času, ko jo je ta najbolj potrebovala.⁷⁴ Elektrogospodarske zmogljivosti sosednje republike so v posameznih mesecih krile potrebe slovenskih potrošnikov.⁷⁵

Tabela 28: Dobave električne energije Hrvaški 1946–1955⁷⁶

Leto	GWh	Odstotek proizvodnje v LR Sloveniji
1949	186,8	21,2
1950	224,1	23,6
1951	247,3	24,7
1952	244,6	23,4

72 ARS, AS 1136, šk. 9, Pripombe k predlogom za ureditev razmer na lesnem trgu in k reorganizaciji gozdne proizvodnje v zasebnem sektorju.

73 ARS, AS 1136, šk. 9, Družbeni plan gozdarstva LRS za leto 1959.

74 ARS, AS 1136, šk. 13, Problem oskrbe z električno energijo LRS, 4. 1. 1958.

75 V prvem četrtletju 1957 je Slovenija dobavila zahodni Hrvaški 114,6 milijona kilovatnih ur (kWh). V prvem četrtletju 1958 je od januarja do marca Hrvaška dobavila Sloveniji 6 milijonov kWh. Februarja in aprila istega četrtletja je Slovenija dobavila Hrvaški 20,7 milijona kWh.

76 ARS, AS 223, šk. 636, Predlog plana investicij za študije in nove objekte v letu 1957.

Leto	GWh	Odstotek proizvodnje v LR Sloveniji
1953	222,7	19,5
1954	255,0	19,6
1955	244,5	15,9
Skupaj	1625,0	21,1

Rjavi premog je naša republika deloma izvažala deloma uvažala iz drugih republik. Količine so bile v posameznih letih odvisne od domače produkcije in potreb v drugih republikah. Leta 1951 je morala zagotoviti Srbiji znatne količine premoga in lesa, naslednje leto pa znatni del nakopanega premoga oddati državnim železnicam ter elektrarnam in metalurškim podjetjem v drugih republikah.

Tabela 29: Proizvodnja v LR Sloveniji in izvoz rjavega premoga v druge republike v letih 1956-1959 - v tisoč ton⁷⁷

Leto	Proizvodnja v LRS	Izvoz v Hrvaško	Izvoz v ostale republike
1956	2381	256	112
1957	2383	220	114
Prva polovica 1958	1158	116	52
Plan za 1959	2410	230	110

V petdesetih letih so se na slovenskih trgovinskih policah pojavili v večjem številu tekstilni in drugi izdelki zlasti hrvaških in srbskih podjetij. Že leta 1951 je Primorska z Goriško pomanjkanje tekstilnega blaga in konfekcije omilila z nakupom pri proizvajalcih v sosednji republiki, to je pri podjetjih v Osijeku (Tovarna oblek Osijek), Zagrebu (Naprijed) in v Varaždinu (Varteks). Leta 1952 so odprla svoje poslovalnice v Ljubljani hrvaška podjetja Jugovinil, Kraš in Varteks ter beograjsko podjetje usnjene galanterije 29. novembar. Ponudbo je močno povečalo hrvaško podjetje Franck, ki je proizvajalo v naši republiki zelo iskane kavne nadomestke. Leta 1953 si je ljubljansko podjetje Tekstil ob pomoči tekstilnega oddelka Trgovinske zbornice LRS močno prizadevalo okrepiti stike s srbskim podjetjem iz Paračina, da bi si izboljšalo oskrbo s surovinami. Leta 1954 je grosistično podjetje za tekstil iz Maribora nabavilo večjo količino kangarmov iz Tovarne volnenega blaga Leskovac. Poleg tega je bilo v Mariboru na voljo dobro blago v poslovalnici zagrebškega podjetja Zora ter moška konfekcija in delovne obleke v trgovini Varteksa iz Varaždina. Med surovinami, ki so jih podjetja slovenske predelovalne industrije kupovala v drugih republikah, so bile

⁷⁷ ARS, AS 1136, šk. 8, Problematika plana proizvodnje rjavega premoga leta 1959.

za zagotavljanje tekoče proizvodnje najpomembnejše surove kože. Usnjarska industrija je več kot polovico potrebnih kož uvozila iz drugih republik.

V šestdesetih letih je bil blagovni promet tako po vrednosti kot po količini večji kot v preteklem desetletju. Slovenska trgovinska in industrijska podjetja so pretežni del menjave opravila s hrvaškimi, srbskimi in bosansko-hercegovskimi podjetji. Slovenija je največji pozitiven saldo prodaj ustvarila pri menjavi industrijskih proizvodov. Med industrijskimi panogami pa je negativni saldo dosegala na področju energetike, nekovinske in prehranske industrije. Med podjetji, ki so del svojih izdelkov prodala na jugoslovanskem trgu, in kljub težavam, ki jih je prinesla reforma, zadržala prevladujoč delež na njem, so bile zagotovo slovenske železarne (Jesenice, Ravne, Štore), ki so bile glavni proizvajalec plemenitih jekel, različnih specialnih valjev in vrste proizvodov, namenjenih investicijski gradnji. Med največje proizvajalce reprodukcijskega materiala, investicijske in druge opreme in strojev, proizvodov bazične kemične in še druge industrije so se uvrščala Metalna Maribor in Litostroj Ljubljana. Prva je bila največji proizvajalec žičnic, mostovnih konstrukcij, proizvodnih hal, hidromehanske opreme, opreme za silose in ladje. Drugi je bil proizvajalec vodnih turbin, hidromehanske opreme, žerjavov in različne gradbene mehanizacije. V to kategorijo so sodili še Hidromontaža Maribor (proizvodnja in montaža avtomatiziranih industrijskih naprav), Iskra Ljubljana (telefonske centrale), Cinkarna Celje (surovi cink), Sava Kranj (avtomobilske pnevmatike), Tovarna celuloze in papirja Videm-Krško (roto papir), Salonit Anhovo (cement), Tomos Koper (mopedi) in seveda podjetja kemične industrije kot Kemična tovarna Hrastnik, Zlatorog Maribor, Krka Novo mesto in Lek Ljubljana.⁷⁸ Med največje proizvajalce proizvodov široke porabe, po katerih je bilo povpraševanje največje, so se poleg Gorenja Velenje (pralni stroji, hladilniki in štedilniki) uvrščali še Tovarna emajlirane posode Celje, Tiki Ljubljana (bojlerji), Pletenina Ljubljana, Peko Tržič (obutev), Brest Cerknica (pohištvo) in Delamaris Izola, ki je bil največji proizvajalec ribjih konzerv v državi in je s svežimi in zmrznjenimi ribami oskrboval tudi hrvaški in srbski trg.

⁷⁸ Leta 1967 so slovenska podjetja kemične predelovalne industrije dosegla eno tretjino skupne jugoslovanske proizvodnje farmacevtskih surovin in okoli 19 % proizvodnje farmacevtskih preparatov. Dosegla so 11 % jugoslovanske proizvodnje mila in pralnih praškov, 15 % detergentnih sredstev ter 10 % ostalih sredstev za pranje in čiščenje. Njen delež v proizvodnji kozmetičnih preparatov je znašal 36 %.

Tabela 30: Izvoz slovenske industrije 1964 in 1974⁷⁹

	Izvoz (v milijon din)*		Povprečna letna stopnja rasti v % 1965-1975
	1964	1974	
Industrija	2040	11 005	18,3
Premogovništvo	5	53	26,6
Črna metalurgija	73	390	18,3
Barvna metalurgija	271	1 061	14,6
Nekovinska	74	336	16,3
Kovinska	373	2 291	19,9
Elektroindustrija	62	1 497	37,5
Kemična	86	1 151	29,6
Lesna	480	1 694	13,4
Papirna	73	414	19,0
Tekstilna	251	621	9,5
Usnjarsko-obutvena	160	972	19,8
Gumarska	19	150	22,9
Živilska	101	267	10,2
Druga industrija	12	108	25,1

* 1 dolar – 17 din

V letih 1970 do 1978 so največji odstotek nakupov in prodaj v drugih republikah opravile sestavljene delovne organizacije s področja industrije in trgovine. Po tem letu je delež industrije padel na račun povečanih nabav trgovine. Na začetku osemdesetih let je Slovenija na področju industrije in rudarstva kupovala predvsem izdelke živilske industrije, proizvode črne metalurgije, kovinsko predelovalne, kemične ter tekstilne industrije. Prodajala je zlasti proizvode elektroindustrije, živilske, kovinsko in kemičnopredelovalne industrije, končne tekstilne izdelke ter vse tiste trajne potrošne dobrine, ki jih je na trgu kronično primanjkovalo. Pri tej menjavi so negativen trgovinski saldo zabeležila le podjetja prehranske industrije in proizvodnje naftnih derivatov.

79 Mlinar, *Slovenija 1945-1975*, str. 105.

